

HASAN-ÂLİ YÜCEL, *Kültür Üzerine Düşünceler*, Ankara 1974, 238 s. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 142. Edebiyat Dizisi 35.

Türk Milli Eğitiminin temel taşlarından biri ¹ olan merhum Hasan-Âli Yücel'in yukarda adı yazılı kitabı, kuruluşu sırasında başında bulunduğu İş Bankası Kültür Yayınları arasında türk kütüphanelerine kazandırıldı ². Eser yazarın ölümünden sonra düzenlendiği halde kimin tarafından basıma hazırlandığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Halbuki bir yazarın ölümünden sonra geride bıraktığı basılmamış bir eserin düzenlenmesi, matbaaya gitmesi ve kitap haline gelmesi zarfındaki geçen bütün süreye kimin emek verdiğine dair kayıt müellif ismi ile beraber verilmelidir. Böyle bir alışkanlığın bizde henüz bulunmadığı anlaşılıyor.

Kitap, HAY'in "Cumhuriyet" gazetesi sütunlarında kalan makalelerinin derlemesidir. Gazete isminin saklanmasına çalışıldığına dair bir kanaat uyanıyor. Bu gazete türk fikir hayatında mündericatu ile okuyanları tatmin etmiş ve kendisine alışanların asla vaz geçemeyeceği bir gazete ünvanını senelerdir kapturmamıştır. Fikir ve kültür yazılarına da sık sık yer veren Cumhuriyet gazetesinin 50. yayın yılını kutlarken fikir olgunluğuna yakışmayan bir seçmeyi yayınladığını üzüntü ile gördük. Çoğu bu gazete sütunlarında kalmağa mahkûm olan yazıların hiç değilse bir bibliografya düzeni içerisinde ister yazar adına ister konu adına göre bir düzenleme yapılmasını beklerdik ³.

HAY'in kitabına dönersek, düzenleyenin açıklayıcı notlardan kaçınmasını yadırgadığımızı söylemekle başlayalım. Fihristte yalnız birinci başlıkların verildiği gö-

¹ Hayatı ve faaliyeti Maarif Tarihimiz için en yetkili kalemlerden sayılan Faik Reşit Unat tarafından yazılmıştır, bk. *Bellekten* XXV/98 (1961) S. 291-300.

² Hasan-Âli Yücel'in yönetimi sırasında türk kültürüne ve devrim tarihimize ait pek çok eser yayınlanmıştır. İlk kitaplardan birisi de, yakın zamanda kaybettiğimiz değerli edib Yakub Kadri Karaosmanoğlu'nun şahsında bir devrin ele alındığı *Edebiyat Tarihimizden* adlı yapıttır (Ankara 1957, 307). Keza *İngiltere Mektupları* ve *Kıbrıs Mektupları* yapıtları da önemlidir: *Bellekten* XXIII/89 (1959) S. 171 vd, 167-170

³ Yayına başladığı ilk günden itibaren (7-Mayıs-1924), Atatürk ilkelerinden ayrılmayan bu gazete, eski devrin *İkdam* gazetesinin kültür sahasındaki yerine de geçmiş sayılabilir. Gazete hakkında kısa fakat özlü bilgi için bk. *1923-1973 Türkiye Ansiklopedisi* fasikül 8 (1974) S. 450 vd.

İsmail Habib Sebük'ün makalelerinin çoğunun kitap olarak tekrar yayını yararlı olmuş, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun makaleleri adına hazırlanmış olan bibliografyada Amiran Kurtkan tarafından derlenmiştir.

Son zamanlarda *Çağdaş Yayınlar* adlı bir seride gazetede ki muhtelif yazarların makaleleri bir araya getirilmektedir.

rülüyor ki, diğer tali başlıkların da eklenmesi sonucu bu bölüm tamamlanırdı. Yalnız kültür üzerine değil, türk millî eğitiminin muhtelif yönlerine değinen makaleler vesilesiyle, daha başka bir başlık yakışırdı. HAY öğretmenlik mesleği ile başladığı Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki çalışmalarına 1935 de siyaset hayatına da atılarak en yukarı basamak olan Bakanlık seviyesine 1938 de yükselmişti. İnandıklarını uygulamaya devam ettiği gibi, siyaset hayatı bittikten sonra da yazıları ile savunmaya ısrar etmişti. Yücel'in diğer önemli cephesi de kültür hayatımıza kazandırdığı eserleridir⁴. Öğretmenlikle başladığı eğiticilik görevini, kariyeri sona erdikten sonra 'eski bir öğretmen' sıfatı ile sürdürdü. Bu zaman zarfında edindiği bilgileri ve tecrübeleri sayısız bir hayli olan kitaplarda topladı. En muhteşem yapıtı kanımca *Türkiyede Orta Öğretim* adlı 704 sayfa ve birçok grafiklerle resimlerin süslediği iyi kâğıda basılı kitaptır. Devrin yetersiz olanaklarına karşın yararlı bütün bilgilerin toplandığı bu kitap, *Cumhuriyetin 50. yılında Milli Eğitimimiz* başlıklı çok zayıf derleme karşısında daha büyük bir değer kazanmıştır. Adetâ bir yasak savma telâşi içinde hazırlandığı anlaşılan günümüz ellinci yıl kitabı, yaratıcılık heyecanının bu bakanlıkta nasıl kaybolduğunu gayet iyi belgelemektedir. Kırktan fazla genel müdürlüğün lüzumsuz kadro şişkinliğine yol açan durum, bir kısım kültür dairelerinin isabetli bir kararla ayrıldığını ve Kültür Bakanlığı çatısı altında toplandığını görmekle olumlu bir hava yaratıyor. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınlarının toplu bir derlemesi bile yaptırılmamış, ellinci yıl kitabında bakanlıkca nelerin yayınlandığına dair kimsenin haberi bile olmadığı görülüyor (S. 190-196). Daha Türk Kurtuluş Savaşı'nın başladığı günden beri değerli yayınlarını ihmal etmemiş olan bu bakanlığın, yeni bir uyanışa girmesini temenni etmemek elden gelmiyor. HAY'in Fransa'daki siyasal dönemden önceki izlenimleri de güzel bir kitapta konu edilmişti (*Fransada Kültür İşleri*, İstanbul 1936, 225 Sayfa. Tahlili için bk. Ömer Barkan, *Siyasal Bilgiler* sayı 68 [1936] S. 67-70). Bakanlığı sırasında yüksek öğretime ve kültüre verdiği değerın izlerini taşıyan bu kitaba bakıştan sonra, Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan bazı yazıların şimdi bir kitap halinde daha düzenli saklanmasından dolayı memnunuz. Milli Eğitim ve kültür sorunlarımıza değinen bu makaleleri tekrar okurken çoğunun değerini kaybetmediği görülüyor. "Köprülü Armağanı" başlıklı makaleyi (S. 112-117) okumağa başladığımız zaman, bazı sorunlar aklımıza geldi. Vaktiyle mücadele ettiğine dair⁵ yazılar yazılan bu zat hakkında neler dediğine merak ettik. Bulamamakla beraber okuyup tekrar gözden geçirdik. HAY, Türk Edebiyatı'nın muhtelif devirlerine ait araştırmaları olduğu için haklı olarak F. Köprülü'den beklenen büyük edebiyat tarihini bitirmesini istemişti. Köprülü'nün makalelerinin düzenlenmesini isteyen Yücel'in arzusu daha

⁴ Adı geçtiği zaman ilk akla gelen *Dünya Klâsiklerinden Tercüme*ler dizisinden sonra, *Güzel Sanatlar*, *Tarih Vesikaları* gibi kısa sürmekle beraber etkisi kuvvetli süreli yayınlardan başka, *Tercüme* gibi değeri her zaman anılan yayın gelir. Köy Enstitüleri hareketi sonuna kadar savunduğu bir faaliyet idi.

⁵ Ahmed Caferoğlu, "Hakiki Köprülü", *Türkiyat Mecmuası* XV (1968) S. 1-10. Ayrıca *Türk Kültürü* dergisinin 81. sayısı (Temmuz 1969)nda F. Köprülü'nün muhtelif cephelerini inceleyen araştırmalar.

sonra gerçekleşti⁶. En son olarak da Köprülü'nün gene 'kütüphanelere döneceğini' ileri sürmüştü ki, 26-Haziran-1954 günü yazılan bu cümledeki kehânet en çok üç sene sonra Köprülü'nün siyasal hayata veda etmesiyle gerçekleşti.

"Eski Eserler" makalesini (S. 123-128) okurken, kendisi zamanında girilmiş Eski Anıtları Koruma projelerini hatırladık⁷. Sonraları devletimizin mali gücü oranında geliştirilen tamirler sonucu pek çok eski eserimiz tekrar eski güzelliğine kavuşmuştu. Aynı sayfalarda, Konya ve Mevlânâ Müzelerine ait izlenimler yer alıyor. Gençliğinde HAY'ın Mevlana'dan çeviriler yaptığını bilmeyen bu satırların mahiyetini anlayabilir mi? Mevlana Müzesi yolundaki temennisi de gerçekleşmiş ve hattâ olgunluğa erişme yolundadır. Burada geçen şahısların ve eserlerinin düzenleyici tarafından açıklanması gerekirdi. Abdülbâki Gölpınarlı'nın çeşitli yapıtları ve yakın zaman önce kaybettiğimiz Prof. Feridun Nafiz Uzluk'un yayınları mevlevî dünyasının çeşitli yönlerini aydınlatmıştı. Bunlara ait kısa kayıtlar konulmuş olsaydı, okuyanları şaşırtmazdı.

"Atatürk'ün Nutkunu okuyun ve okutun" başlıklı makale (S. 189-192) bugün bile herhangi bir yerde yayınlanacak gibidir. Atatürk'ün fikirlerini açıklayan bu baş yapıtın gereğince tanıtılmamasından tarih bilimi ile uğraşan herkes sorumludur. Öğretmen yetiştiren okulların son sınıfından mezun olanlarına her sene sonunda diploma ile beraber hediye edilen kordelaya sarılı ciltler, gene aynı şekilde hiç el dokunulmadan ve bir yaprak bile çevrilmeden dolap veya sandık diplerinde saklanmaktadır. Çok baskı yapmasına sevindiğimiz bu eserin bedava dağıtım-lar ile tükendiğine şahit olduk. Burada kusur aramağa kalkışacak değiliz. Aklımıza gelen tek teklif, metnin özüne dokunmadan açıklamalar yapmak suretiyle, Nutuk yayınının geniş kütleye duyurulması gerekliliğidir. Dili değiştirilerek veya atlanarak yapılan çabaların yetersiz kaldığına ve bir yarar sağlamadığın çok yakından şahit olduk. Türkiye'deki klâsik grek-lâtin kültürünün en yetkilileri arasında bulunan ve

⁶ Türk Tarih Kurumu'nun 1958 senesinde karar verdiği yazılarını toplama niyeti, Köprülü tarafından dört cilt olarak planlanmış ve ilk cildi "*Edebiyat Araştırmaları*" adı altında yayınlanmıştır.

⁷ *Türkiye Tarihi Anıtları (Öntasarı)*, (Ankara 1946) başlıklı 133 sayfalık bir kitap, Anadolu'daki eski eserlerimizi kurtarma programını özlü bir şekilde açıklamaktadır. Bu kitapdan önce galiba Halil Ethem (Eldem) beyin gayreti ile hazırlattırılan küçük fakat sevimli bir kitapda kurtarılmaya bekleyen yapıtların listesi açıklanmıştı: *Tarihi abide ve eserlerimizi korumağa mecburuz*, İstanbul 1933. Ekli iki haritada türklere önce ve türkler zamanında yaratılmış yapıtların yerleri saptanmıştır. Devletimizin maddî olanaklarının artmasına paralel olarak zaman zaman bilimsel kuruluşlar tarafından ihya edilen yapıtların en muhteşemleri muhakkak Vakıflar teşkilatınca gerçekleştirilmiş olanlardır, bk. *Cumhuriyetin 50. yılında Vakıflar*, ts. 284 S. Büyük bir özenle hazırlanmış bu kitap, hızlı bir düzenleme girişiminde bulunan bu idarenin en güzel ellinci yıl armağanıdır. Pek çok özenli resimlerle ve yararlı izahlarla dolu olan bu ciltten başka, ülkemizdeki abidelerin il esasına göre düzenlemesine başlayan bu teşkilat şimdide "*Rölöve ve Restorasyon Dergisi*" adlı bir süreli dergiyi yayın hayatımıza kazandırmıştır.

Atatürk Devrimi üzerine yetkili bir de eserini meydana getirmiş bulunan Prof. Suat Sinanoğlu tarafından çok yerinde bir teşhisle, aslının tenkitçi bir süzgeçten ve tefsirden geçtikten sonra öğretilmesi önerisi henüz olumlu bir sonuca ulaşamamıştır⁸. Tarihi yaptığı gibi yazmayı da başaran ender bir örnek olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusunun çeşitli akımlarca istismarına engel olunması, ancak bu eserin bilimsel ve öğretici bir yayını ile sağlanabilir. Yücel'in kitabındaki ifadeler "Her zaman, herkesten çok O'nu dinlemeliyiz. O'nun sözleri üstünde düşünmeliyiz. Kâfi derecede O'nu öğretmiyoruz. Öğretmeliyiz. Ona, türlü sebeplerle en karşıt olanlar bile başları sıkıştığı zaman gene O'na sığınmaktadırlar" (S. 191vd) diye sıralanırken, sanki 29-Ekim-1955 gününde değilse, şimdi gibiymiş tarzında bir izlenim vermek yaptığı yayın işi daha bir çıkmaza soktuğu gibi, maalesef büyük dedikodulara ve sataşmalara yol açan 1000 *Temel Eser* dizisinde yapılması istenen Nutuk yayınının birinci ciltten sonra durdurulması gerçi gereksiz zorlamaların önünü almış ise de bilim ve basım dünyamızın aşama kaydettiği bir dönemde halâ eski Nutuk metinlerini ve ciltleri aramaya zorunlu tutulmamızı yerinde görmemekteyiz. "Pazartesi Konuşmaları" adlı yapıtının ilk makalesi 26 -Teşrinivevvel - 1936 günü yazılmış *Kitabımız* başlığı ile Nutuk'un tanıtılma çabasına değinen HAY'in ısrarla üzerinde durduğu konular arasında sayılabilir.

Kitap üzerine yazılmış iki makaleyi aktüalitesinden bir şey kaybetmeden izliyoruz. "Medeniyetimizi kitap üstüne kurmağa mecburuz" (S. 167-171) ve "*Millî Eğitimde Kitap*" (s. 193-196) başlıkları ile yayınlananlar konu birliği sebebiyle bir araya getirilmeliydi. Öğrencilerimizin her kademesini tatmin edebilen bir düzen yaratabildik mi? Hiç zannetmiyoruz. Okul kitaplıklarını bedava dağıtılan fakat az işe yarayan kitaplarla doldururken öğrenciden ne istiyoruz? En küçük sınıftan, başlıyarak Üniversitelerimiz son sınıfına kadar araştırmacı bir havadan zaman zaman uzaklaşırken, alınan tedbirlerin yetersizliği herkes tarafından biliniyor. Bakanlığının ilk zamanlarında Türk Yayın Kongresini başarı ile düzenleyen HAY'in kaybının yarattığı boşluk ikinci kongre sırasında açıkça ortaya döküldü.

Hasan-Âli Yücel, çocukların yetiştirilmesine ilişkin makaleleri kitabın son kısımlarında, "Analar ve babalarla bir hasbihal", "Bana bir harf öğreten" ve başlarında da "Çocuğa dikkat" başlığı altındadır. "Rumelide hudut dışı türkların maarif gayretleri" (S. 197-200) başlıklı makalesinde, türlü siyasal baskılar altında bunalan Rumeli'deki soydaşlarımızın ısrabını dile getirmektedir. Cumhuriyet gazetesi sütunlarında, gazeteci Yılmaz Çetiner tarafından yazılan ve sonra kitap haline getirilen "*Şu bizim Rumeli*" adlı güzel kitapdan başka, bu sıralarda inceleme olanağı bulamadığım Türk Rumeli'ye ait iki kitap ilginin azalmadığını belgelemektedir. Yaşar Nabi (Nayır) tarafından ele alınmış konu *Balkanlar ve Türklük* adlı kitaptan sonra gene aynı müellif tarafından 1947 senesinin başlarında Cumhuriyet gazetesinde bir seri yazıya temel olmuştu. "Balkan Türklere Ne Halde" genel başlığı

⁸ S. S. "Atatürk'ün Nutkunun tarih eseri olarak değerlendirilmesi", *VI. Türk Tarih Kongresi. Ankara 20-26 Ekim 1961, Kongreye Sunulan bildiriler*, Ank. 1967, S. 567-572.

altındaki bu seri sırasıyla; 17-Ocak günü Yugoslavya, 22-Ocakta Romanya, 28-Ocakta Bulgaristan Türklerini konu ettikten sonra 3-Şubat tarihli nüshada "Balkan Türklerini yurda getirmek zaruret olmuştur" yazısı ile tamamlanmıştır. Yakın bir tarihte Milliyet gazetesinde, ne yazıkki kupürlerini kaybettiğim bir seride Balkan Türklerine değinen Y. Nabi en son olarak *Yollar Boyunca Değişen Dünyamız (Balkanlar ve Türklük)* (İst. 1973, 470 Sayfa.) adlı muhtelif makalelerini bir araya getiren kitabında değişik bir açıdan ele almaktadır. Son zamanlarda Yugoslavya'daki Türklerin büyük bir canlanış içinde dil ve kültürlerini ilerletmek için giriştikleri çabaların olumlu sonuçlarına rastlıyoruz.

Üniversite sorunlarına değindiği "Üniversite Muhtariyetinin İcapları", "Doğu ve Üniversite", "Üniversitede dersler" "Akademi hakkında" makalelerinden başka, Millî Eğitim Bakanlığının düzenine ilişkin "Millî Eğitimde Sinek Masalı", Millî Eğitim Bakanlığı ve gelip giden bakanlar", "Maarifte program" başlıklı makalelerinden sonra bugün bile kullanmağa tereddüd etmiyeceğimiz "Neden bir maarif Sistemimiz olamıyor" başlıklı araştırma, ayrıca "İstanbul Lisesi 70ini bitirirken" ve "Var olun Ormancılar" konularındaki yazılar kitabın satırlarındadır. Millî Eğitim tarihimizde en uzun süre bakanlık görevinde bulunan HAY, istikrarlı davranışı ile bir devreye adını vermiş bulunuyor.

Sonuçta, Hasan-Âli Yücel'in makalelerini ayrıca iki kalın cilt halinde "Hürriyet gene Hürriyet" başlığı altında yayınlayan İş Bankası Kültür Yayınlarının daha iyi bir kâğıda, özenli bir baskı ile bitirmesini temenni ediyoruz. 1955 senesinde düzenlediği derlemesine "Hürriyete Doğru"⁹ başlığını koyan Yücel'in kültür yönünü aydınlatacak makalelerini bekliyoruz. Akşam gazetesi sütunlarında kalan yazıları "Pazartesi Konuşmaları" başlığı ile kitap düzenine kazandırılmışken, yeni birinin daha katılması, ellinci yılını 1974 yılında tamamlayan İş Bankası'nın olumlu bir girişimidir. Şairliği ile de tanınan Yücel'in müzik sahasına da yabancı kalmadığı biliniyor¹⁰. *Dönen Ses* adı altında¹¹ topladığı şiirlerinin son sayfalarındaki "Üç

⁹ *Köşemden: 1. Hürriyete Doğru*, İst. 1955. İnkilâp Kitapevi. Öğretmenliği ve siyâsiliği dönemlerinde disiplini ile tanınan müellifin sonradan "Hürriyet" sözcüğü ile aşinalığı ayrıca incelenmeğe değer.

¹⁰ Tahsin Tunalı, "Türk bestekârlarının asıl meslekleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı 5 (Haziran 1965) S. 28.

¹¹ *Dönen Ses. Şiirler*, 1933, Remzi Kitaphanesi. Cumhuriyet tarihimizde çok değerli kitaplar yayınlayan bu yayınevini kültür tarihimize azınlığa mensup yayıncıları kat kat geride bırakan güzel neşriyatının tam bir kataloğunu bekleriz. Hasan-Âli Yücel'in, *Pazartesi Konuşmaları* adlı kitabından başka, *Mevlana'nın rubâileri* ve ayrıca türkologlar tarafından batı dünyasına da tanıtılan *Türk Edebiyatına toplu bir bakış* adlı yapıtından sonra *Bir Dehanın Romanı*'na atıf yapmamak elden gelmiyor.

Şarkı'' bugün bile radyolarımızdan dinlenmektedir. Kültür dünyamızdaki yeri türkçe bilen doğubilim mütehasısları tarafından da takdir edilen HAY hakkında Otto Spies'in satırlarına bu vesile ile kısaca değiniyorum ¹². Günün belli başlı ediblerinin hayatını ve eserlerini düzenleyen bu araştırmada HAY'e de yer verilmişti.

MAHMUT H. ŞAKİROĞLU

¹² O. Spies *Die türkische Prosaliteratur der Gegenwart* [S. 97-101] Leipzig 1943. Aslı *Die Welt des Islam* adlı dergide (XXX/1-3 [1943]) yayınlanmış hacımlı makalenin ayrı basımı da yapılmıştır.